

СПИСАНИЕ „ПОЛСКО-БЪЛГАРСКИ ПРЕГЛЕД“ И ПРОНИКВАНЕТО НА ПОЛСКАТА ЛИТЕРАТУРА В БЪЛГАРИЯ

Силвия Бакърджиева-Лекова

През 1913 г. при краковските „Славянски клуб“ и „Славянско дружество“ се създава сещия за България, която започва енергична работа чрез своя орган — месечното списание „Słowiński Świat“. Две години по-късно, през юли 1915 г., в София идва д-р Тадеуш Станислав Грабовски — един от основателите на „Славянския клуб“ и на „Славянското дружество“, ентузиаст за полско-българско сближение. Той е изпратен с мисия да организира Полското бюро на печата. Полският въпрос по това време буди интерес в България, но е осветляван различно в нашата преса в зависимост от русофилските или германофилските тенденции в периодичния печат. Задачата на Грабовски е да спечели поддръжката на българската общественост за полската кауза — създаване на самостоятелна полска държава.

Дейността на Полското бюро на печата има политически характер; тя трае кратко време. Възобновена е през 1917 г. — на 15 юли по инициатива и под редакцията на Грабовски излиза първият брой на „Полски бюлетин“, предназначен да информира българските редакции за събитията в Полша. Бюлетинът бързо спечелва постоянен кръг читатели и в началото на 1918 г. прераства в списание „Полски преглед“, което излиза три пъти месечно. Списанието дава политически и културни информации за Полша, ратува за заякчаване на приятелските връзки между българи и поляци. В него се публикуват изказвания на видни български културни и политически дейци за Полша, сведения за отношението на поляците към българската наука и изкуство. В последните броеве на списанието (бр. 49—50) се съобщава, че Полското бюро на печата престава да съществува като самостоятелно учреждение, тъй като в София се открива полска легация.¹ От януари 1919 г. между Полша и България се установяват официални политически отношения и се създава политическо представителство на Полската република в София. Полша е първата държава, с която България сключва Ньойския мирен договор.

Управляващ Полската легация става д-р Т. Ст. Грабовски.² „Новоосвободена Полша — пише по-късно Дора Габе — беше разпратила своите най-активни синове из чужбина да изнесат пред света дълго забравената в робство полска култура.“³

Издателската дейност на бюрото се подема от „Полско-българското дружество“, основано на 15 декември 1918 г.⁴ по инициатива на Грабовски и проф. Боян Пенев. „Така се зароди ядрото на полско-българското сближение... в кабинета на Боян Пенев — разказва Дора Габе. — Повикани бяха първите хора, общественици, политици, писатели. То стана с едно обикновено заседание... с едно решение да се „основе дружество“, Боян Пенев посегна с

¹ П. Стоянов. Полското политическо представителство в България. — Полско-български преглед, 1919, бр. 1, с. 1.

² А. Ганчева. Първият пълномощен министър на Полша у нас. — Полско-български преглед, 1925, бр. 5—6.

³ Дора Габе. Боян Пенев и полско-българското сближение. — Вестник на вестниците, 1935, бр. 73.

⁴ Полско-български преглед, 1924, бр. 1.

едната си ръка към сърцето на Полша, а с другата към българския дух, чрез миналото на България... направи това сближение да се роди първо в сърцата на ония, които го почувстваха и разбраха.¹

Дружеството обединява представители на науката и културата, на университетската младеж и полската колония в България. Между тях са А. Теодоров-Балан, Беньо Цонев, Ст. Младенов, Б. Пенев, Н. Милев, В. Ганев, Й. Фаденхехт, Рачо Стоянов, Дора Габе, Ст. Л. Костов. На първата сбирка на дружеството Б. Пенев проследява вековните връзки между българи и поляци. Разглежда се и се одобрява уставът на дружеството, което си поставя за цел: а) да съдействува за политическото, културно и икономическо сближение между двата народа; б) да популяризира полския език и литература в България; в) да дава верни сведения чрез печата или живото слово за живота в Полша, както и да информира полската общественост за събитията у нас.²

Културната пропаганда е възложена на органа на дружеството сп. „Полско-български преглед“, което продължава дейността на сп. „Полски преглед“. Редактор на „Полско-български преглед“ е Анастасия Ганчева. В редакционната колегия влизат: Дора Габе, В. Ганев, Т. Ст. Грабовски, Ст. Л. Костов, Ст. Младенов. Поради материални затруднения, лишено от подкрепата на главния си вдъхновител Грабовски, който през 1925 г. заминава за Полша, на 3 август 1925 г. списанието спира. То е подновено през юли 1931 г. и излиза до юли 1935 г. — всичко в 11 броя. „Дългогодишното мълчание от 1925 до 1931 г. — е отбелязано в кн. 1 — скъса традициите и заличи връзките на дружеството с ония лица и извори, с които неговата жива деятелност го свързваше.“³ Редакцията е лишена и от неоеценимата помощ на Б. Пенев, идеен ръководител на дружеството и списанието, който умира през 1927 г. Избран е нов редакционен комитет. В подновеното издание на „Полско-български преглед“ най-широко място е отделено на литературата — публикуват се творби на полски и български автори, преведени на полски и български език, обзорни статии за отделни писатели, за полския и българския театър, за полския език.

Още в първия брой на „Полско-български преглед“ се оформят ясно основните му рубрики. На първо място се разглеждат политически въпроси — външното и вътрешното положение на страната, нейната история; в раздела „Българи и поляци“ се проследяват българо-полските връзки в миналото и настоящето; третият раздел — културният живот в Полша — е посветен на въпроси из областта на литературата, литературната история, критиката, библиографията, пластичните изкуства, музиката, театъра. Печатат се литературни произведения — цели или откъси като „История на Полша“ от Л. Ридел, глави от „Пан Тадеуш“ на А. Мицкевич, „Иридион“ на З. Крашински, биография на Монощко. От третата годишнина (1921) по желание на читателите се дават сведения и за икономическия живот на Полша. От списанието излизат няколко юбилейни броя, посветени на Ив. Вазов, Н. Коперник, Т. Кошчюшко, А. Мицкевич. Отделена е специална рубрика за оригинални текстове на полски език. Полско-българското дружество урежда екскурзии, сказки, чествувания, изложби, концерти, за които се съобщава на страниците на списанието. „Полско-български преглед“ е богато илюстриран с черно-бели репродукции на художествени портрети, картини, карикатури, гравюри от полски и български художници, снимки и пр. Списанието е „дяла енциклопедия на Полша“⁴. Годишнините от 1931 до 1935 правят впечатление преди всичко с богатия си литературен материал.

Най-точно характеризират идейните позиции на списанието материалите за актуалните политически въпроси и събития. „Полско-български преглед“ се издава по време на напрегнати обществени стълкновения. Бурята на Октомври разтърсва народите в Западна и Средна Европа, съветската страна „стои здраво като факел на международния социализъм и като пример пред всички трудещи се маси“⁵.

¹ Дора Габе. Цит. статия.

² Програма на настоятелството. — Полско български преглед, 1922, бр. 4, с. 31.

³ Полско-български преглед, 1931, бр. 1, с. 1.

⁴ Пак там, 1924, бр. 1, с. 1—3.

⁵ В. И. Ленин. Съчинения. Т. 26. с. 473.

Революционният полъх обхваща и възобновената полска държава — започва революционно брожение, в много промишлени райони се създават съвети на работническите депутати. Но с помощта на империалистическите държави и с пряката поддръжка на десните лидери на Полската социалистическа партия властта е завзета от буржоазията и шляхтичите. Полша се оформя като буржоазно-парламентарна република, която напада Съветския съюз и завзема част от Украйна и Белорусия. „Полско-български преглед“ отразява тези събития, като препечатва статии от всекидневници или получава специални кореспонденции от Полша. В политическите материали е изразено враждебното отношение на официалната полска власт към Съветския съюз. Бясната пропаганда срещу революцията и болшевиките, която намира място и в списанието, обаче не е в състояние да заглуши симпатите на българите към руския народ. И буржоазната полска преса е принудена да признае, че „болшинството от българското общество има отрицателно отношение към Полша, когато русите бяха пред вратите на Варшава... Едно обаче днес е ясно и сигурно — че този народ (българският — б. м.) не е изгубил нищо... от своята вяра в себе си, а също и в... Русия и цялото славянство.“¹ За резервираното отношение на нашата интеллигенция към Полша и за симпатиите ѝ към Русия свидетелствува и статията на Г. Маджаров „Впечатления от Полша“². „Това споразумение (с Русия — б. м.) — пише авторът — е една необходимост не само за Полша, но и за цяла Европа, защото руско-полското споразумение е залогът за бъдещето на славянството и гаранцията за европейския мир.“

Когато Ал. Стамболийски посещава Полша, където е приет радушно, списанието помещава материали от полската преса, в които се подчертава, че ръководството на двете държави е поверено на хора от народа.³ Полската буржоазия обаче, недоволна от политиката на В. Витос,⁴ тогавашен министър-председател на Полша, със задоволство посреща по-късно вестта за юнския преврат в България. Редакцията на списанието не дава своя оценка за юнските събития, но публикува злостните нападки в полските вестници срещу управлението на Стамболийски.

След кървавото потушаване на Септемврийското въстание през 1923 г. „Полско-български преглед“ печата само един материал, подчертано реакционен, написан от поляк.⁵ Изобщо автори на всички антикомунистически и антисъветски статии в списанието са поляци. Няма нито една статия, бележка или отзив, написани от българи против Октомврийската революция, Съветския съюз, Септемврийското въстание.

Списанието отразява и пропагандира национал-шовинистическата политика на Полша. То публикува материали по политически въпроси, напълно отговарящи на фашисткия режим в България.

Мястото на литературата в списанието се определя от литературните интереси на редактора му Т. Ст. Грабовски. Редакцията има амбицията да запознае читателите с историческото развитие на полската литература, да представи на българската общественост най-изтъкнатите ѝ творци. Важен фактор за оформяне на литературния облик на списанието е и личният вкус и естетическата програма на Б. Пенев — негов най-деен сътрудник и консултант. „Само нещастно-юначната Полша — пише за него Й. Пата — силно го привързва със своята блестяща литература. Докато в останалите славянски литератури търсеше само паралели, върху полската литература принесе ценни оригинални студии.“⁶ „На полската литература — допълва А. Мазон — той беше дал най-хубавото от себе си...“⁷

¹ Полско-български преглед, 1921, бр. 9 и 10, с. 71—72.

² Пак там, бр. 18, с. 141.

³ Пак там, 1921, бр. 1, 2.

⁴ В. Витос (1874—1945) — полски политически деец, представител на дяското крило на селското движение в Полша. Един от основателите и ръководителите на партията на „Пяст“, министър-председател (юли 1920 — септември 1921 г., май 1923 — декември 1923 г.).

⁵ Полско-български преглед, 1923, бр. 16, с. 124—125.

⁶ Й. Пата. Покошеният воин. — Златогор, 1927, кн. 7 — 8, с. 335—338.

⁷ А. Мазон. За Боян Пенев, с. 339—340.

За първи път Б. Пенев посещава Полша през 1913 г. Той „беше пожертвувал Рим — отбелязва Дора Габе, — където го чакаше Пенчо Славейков. Полша беше за него най-културната славянска страна — там имаше неизвестни за нас и за цяла Европа съкровища, тях беше тръгнал да дири той.“¹ За първи път в Полша идва българин-учен със специални интереси към полската литература. Първата му задача е да научи полски език. „Ще остане съвсем завинаги оня, който няма да прочете в оригинал Мицкевича“², заявява той и след като се връща в България през 1914 заедно с проф. Ст. Младенов първи четат в Софийския университет лекции по полски език и литература.³

На страниците на „Полски бюлетин“, „Полски преглед“, „Полско-български преглед“ Б. Пенев публикува редица статии за полско-българските взаимоотношения и литературни връзки.⁴ Той си поставя за задача да даде отпор на литературната мода, на „звънквата слава“ на полските модернисти Пшибишевски и Тетмайер. С болка Б. Пенев пише: „За жалост у нас почти нищо не се знае за трайните ценности на полската поезия. У нас познават Пшибишевски, увличат се от Пшибишевски... Напрасно ще дирите полски дух в неговата нестройна и неоригинална мисъл, в неговата болезнена и досадна еротика“ („Полско-български сношения“). С тази своя оценка Б. Пенев дава израз на отрицателното си отношение към представителите на декадентските течения изобщо, като им противопоставя високохудожествените произведения на романтиците и неоромантиците „Полско сърце бие... в творенията на романтиците преди всичко, в поезията на Мицкевич, Словацки, Красински, в драмите на Виспянски, в лирическите поеми на Каспрович, в песните (не повестите) на Тетмайера. В тях именно... се открива изцяло, с дълбоката си същност душата на Полша“ („Полско-български сношения“).

Б. Пенев е един от изследователите на романтизма. Като такъв той се представя и на страниците на „Полско-български преглед.“⁵ Романтиците и представителите на „Млада Полша“ за него са най-типичните творци на полската литература, тяхното творчество изразява най-пълно духа на полския народ. Б. Пенев се прекланя пред родолюбието на полските поети. „Цялото полско изкуство през XIX в. — пише той, — одухотворено от романтизма, е израз на дълбоко и непосредно патриотично чувство.“ Любовта към родината е оста, около която се движи творчеството на полските поети, силата на тяхното дело е в ангажираността им към народната съдба. Б. Пенев е очарован от моралното съвършенство на поета „жрец и пророк“, от свещената му мисия — поезията да служи на висшите цели на националния и общочовешки прогрес. Най-високо той цени третата част на „Задушница“, „Ангели“ и „Крал Дух“. Стойността на романтичната поезия според него е в нейната „философска и религиозна дълбочина“, в нейния мистицизъм. В чуждата поетична традиция той търси потвърждение на своите изисквания и „канони“. „Полската поезия в много отношения е рязко противоречива на нашата и с много свои страни би могла да ни служи за образец, преди всичко с онава нравствено съзнание, което отразява“ („Конрад—Мицкевич“). „За писателите ни е съвсем чужд полският мистицизъм, както им е чужда и неспокойната, вечно будната религиозна мисъл на руските романисти, на Толстой и Достоевски главно“.⁶ „А в пътя към по-висока духовност, в борбата за нравствено-религиозни ценности те (българските писатели — б. м.) биха могли да вземат за образец полската и руската литература.“⁷ Според Б. Пенев полският романтизъм „би изиграл благотворна, възродителна роля, ако се пренесе на българска почва“ („Духът на българ-

¹ Д о р а Г а б е. Боян Пенев и полско-българското сближение. — Вестник на вестниците, 1935, бр. 73, с. 18.

² Пак там.

³ Полски бюлетин, 1917, бр. 7.

⁴ Раковски и поляците. — Полски бюлетин, бр. 15; Полско-български сношения. — Полски преглед, 1918, бр. 47, 48; Един от първите преводачи на полски поетични творения. — Полско-български преглед, 1919, бр. 30; Парчевич и Полша. — Полско-български преглед, 1924, бр. 20.

⁵ Полският романтизъм. — Полско-български преглед, 1919, бр. 1, с. 6—7; Конрад—Мицкевич. — Пак там, 1921, бр. 33, с. 280—281; Ангели, Словацки и Мицкевич. — Пак там, 1924, бр. 26, с. 220—222.

⁶ Б. П е н е в. Основни чърти на днешната ни литература. — Златорог, 1921, кн. 4—5, с. 225—247.

⁷ Пак там.

ската литература¹). Като отрича декадентството, той се мъчи да посочи нов път на нашите писатели. Усилията му обаче остават безплодни, защото, както сам признава, от една страна, „на българския народ са чужди потребностите от метафизичен характер — неговият дух е всеобщ ирелигиозен“, а, от друга — новата обществено-историческа обстановка у нас, класата, която вече издига юмрук за борба, ражда и нова пролетарско-революционна литература, естетическият идеал на чито представители е диаметрално противоположен на неговите изисквания. Индивидуалистичните и естетските позиции на Б. Пенев не му позволиха да прозре бъдещото развитие на нашата литература, да види и оцени новаторското изкуство на Хр. Смирненски, Гео Милев, на творците на цялата нова вълна от революционната ни литература. Благодарение на полонофилската му дейност обаче влиянието на полската литература у нас, позната дотогава твърде оскъдно, преди всичко чрез преводи от руски език, се засилва. Той е свързващо звено в културното сближаване на двата славянски народа, жив мост между поляци и българи.

По покана на полското Министерство на просветата и на Краковския и Варшавския университет Б. Пенев чете лекции в Полша през учебната 1923/1924 г. по стара и нова българска литература.² Списанието уведомява читателите си за приема, който българският учен намира в полските университети, за големия интерес на поляците към неговите лекции, изнесени на полски език. Във встъпителната си лекция „Духът на българската литература“³ Б. Пенев очертава историческото развитие на нашата литература от Черноризец Храбър до съвременните български писатели, изтъква нейната самобитност, откроява творческите сили, ети на най-значителните български културни дейци. Като подчертава необходимостта от тясна близост между двете литератури, верен на художествените си принципи, той отново набляга на благотворната роля на полския романтизъм, пренесен на българска почва: „Към полската култура нас ни влече ... потребност на душата. В пътя към своето възраждане нашата поезия би искала да върви по примера на полската поезия... имам на ум преди всичко полския романтизъм и неговото възраждане в по-ново време.“ Б. Пенев изразява желание и поляците да се запознаят по-отблизо с нашата литература, да се засили интересът им към нея. „Най-видните наши писатели в много отношения могат да застанат наравно с първите представители на съвременната славянска поезия... Ако силата на духа се проявява не само в творчеството, но и в борбата, в диренето, то създателите на нашата литература са израз на тая сила. И този, който би спрял поглед върху им, би намерил нещо твърде ценно в техните произведения — открил би живота, който прониква тези творения, открил би силата, която във всички условия на нашето историческо съществуване, дори в най-тежките и най-трагичните, остава несломана, жива, вечно творческа.“

Представянето на Б. Пенев пред полската академична общественост става много тържествено.⁴ На неговата лекция присъства бащата на полската филология Бодуен де Куртене. Полският печат се отзовава ласкаво за лекциите му, за качествата и възможностите на българския професор. По повод на неговата сказка „България и Полша“, изнесена на 24 март 1924 г., „Gazeta Warszawska“ пише: „...Учен с широк умствен хоризонт и един от най-основните познавачи и самостоятелни ценители на полската литература между чужденците.“⁵

Сътрудничеството на Боян Пенев в сп. „Полско-български преглед“ е само част от неговата голяма роля в историята на полско-българските литературни отношения. Благодарение на усилията му българската общественост се запознава с най-значителните творби на полската литература и преди всичко с произведенията на романтиците и представителите на „Млада Полша“. Той допринася извънредно много за формирането на литературния вкус на преводачите, които са негови ученици по полски език и литература. Б. Пенев особено държи на художествената страна на превода и изисква да се превежда от оригинала, а не чрез руски език, както дотогава често се е практикувало.

¹ Полско-български преглед, 1923, бр. 30, с. 234.

² Пак там, 1923, бр. 20, 21, с. 164.

³ Пак там, 1923, бр. 30, с. 234.

⁴ Пак там, 1924, бр. 4, с. 29.

⁵ Пак там, 1924, бр. 10.

Най-осезателно е благотворното влияние на големия български учен върху поетесата Дора Габе, която първа превежда с високохудожествено майсторство шедьоврите на полската литература. Тя участва в редакционната колегия на списанието и е една от най-дейните членки на Полско-българското дружество. Дора Габе поставя началото на нова преводаческа традиция в историята на полско-българската литературна взаимност. Най-ярка илюстрация на новаторското ѝ преводаческо изкуство¹ е съпоставката на нейния превод на „Акермански степи“² от А. Мицкевич с предишните преводи на Кирил Христов и Христо Кесяков.³ Първият превежда чрез руски език и не предава точно съдържанието на творбата, стилът му е сух, неравен, тромав. На Кесяков, въпреки че добре познава полски език, му липсва поетична дарба. Едва в превода на Дора Габе се чувствава красотата на поезията на Мицкевич. В желанието си да осъществи на практика програмата на списанието поетесата превежда творби на Мицкевич — „Към самотата“, „Акермански степи“, „Тримата Будрисовци“, части от „Пан Тадеуш“, творби на Ст. Виспянски, М. Конопницка, Юл. Словацки и др.

След излизането на антологията „Полски поети“ за преводите и преводачката се появяват рецензии и бележки в полската преса, които „Полско-български преглед“ публикува. Във в. „Курьер Варшавски“ З. Дембицки, публицист и поет, пише: „Тя със смела ръка е посетгнала към съкровищницата на нашата поезия и във верни, пълни с прелест преводи, които свидетелствуват за голямата художествена култура на преводачката, е дала на своите съотечественици поглед върху основните линии в развоя на полската лирика от Мицкевича до наши дни.“⁴ Като посочва достойнствата на преводите, авторът отбелязва, че те свидетелствуват за високото културно ниво и естетическия вкус на българското общество. Той завършва с апел за по-тесни контакти между двете страни. „Газета Варшавска“ също помества отзив за антологията.⁵ А „Пшеглонд повшехни“ отпечатва рецензия за превода на „Химните“ на Ян Каспрович: „Поетесата тук е развила музикалността до едно идеално съвършенство, без да изрони почти нищо от особения ритъм на „Химните“. Езикът е цветист, не заличава обаче особеностите на оригинала. Особено големи са художествените постижения на преводачката в „Моята вечерна песен.“⁶

Преводите на Дора Габе запознават българската общественост със значителните представители на полското поетично творчество, известни дотогава на малцина. Те обогатяват нашата литература с редица високохудожествени произведения, които представят полската литературна традиция. Българският читател опознава положителните страни на полския модернизъм, среща се за първи път с творчеството на З. Крашински и Ц. Норвид, открива истинската хубост и дълбочина на творбите на Мицкевич и Словацки, докосва се до поезията на Асник и Конопницка.

Популяризаторската дейност на Дора Габе, както и на Боян Пенев, е двустранна. Докато чрез преводите си поетесата лансира у нас полската литература, с редица сказки в Полша тя представя на поляците най-интересните моменти и творци на българската литература. Полско-българското дружество в София изпраща Дора Габе в Полша, за да осветли пред културната ѝ общественост съвременното положение в българската литература, да обрисува културното развитие на България и да укрепи полско-българските връзки. В списанието тя обнародва три „Писма от Варшава.“⁷ В тях описва разговорите си с полски културни дейци, които се учудват, а едновременно и гордеят, че в Софийския университет се четат лекции по полски език, че в София е създадено Полско-българско дружество, което издава списание и библиотека с преводи на полската художествена мисъл, докато за тях „България е в същност само звук“.

На 15 май 1922 г. във Варшава се създава Българо-полски комитет с участието на видни полски общественици, литератори и публицисти — Вл. Реймонт, Л. Стаф, Антони Крински,

¹ Вж. Т. Дąb e k. Twórczość przkładowa Dory Gabe, Warszawa, 1969.

² Полско-български преглед, 1924, бр. 26, с. 220.

³ Пак там, 1934, бр. 4, с. 101—105.

⁴ „Пак там, 1922, бр. 17, с. 135—136.

⁵ Пак там.

⁶ Пак там, 1924, бр. 17, с. 136.

⁷ Пак там, 1922, бр. 5, с. 40; бр. 6, с. 45—46; бр. 10, с. 82.

професор по славистика, и др.¹ Между тях е и делегатката на Полско-българското дружество в София Дора Габе. Комитетът има клонове във всички университетски центрове на Полша. Списанието препечатва отзиви от полската преса за сказките на нашата поетеса, посветени на началото на новобългарската литература,² на Ив. Вазов,³ Пенчо Славейков,⁴ Кирил Христов,⁵ П. Ю. Тодоров, П. К. Яворов и др.

Преводаческата и популяризаторската дейност на Дора Габе укрепва взаимоотношенията между българите и поляци. Правдива оценка на нейната висококултурна и хуманна роля дава Д. Кьорчев: „Петдесет дипломати не биха успели да направят в България толкова за Полша, колкото допринесе със своето прекрасно литературно дело Дора Габе.“⁶

В продължение почти на три десетилетия полската литература беше известна в България така, както я бяха представили Боян Пенев и Дора Габе. След Втората световна война в известна степен бяха ревизирани литературно-историческите концепции на Боян Пенев. Преводите на Дора Габе обаче не са загубили и днес своята художествена стойност. Преводаческите традиции, чието начало поставя тя, се доразвиват и обогатяват от по-младите български поети.

• Както вече отбелязахме, „Полско-български преглед“ си поставя задача да проследи идейно-естетическата еволюция на полската художествена мисъл от първите ѝ стъпки до съвременните представители на литературния живот. Поместените литературни материали надхвърлят рамките на обикновена информация. Редакцията колегия иска да запознае българския читател с естетическото богатство на полската литература, да покаже образци на високохудожествени творби и с това да стимулира развитието на съвременната българска литература. Кратките творби се превеждат и печатат изцяло, а от по-крупните се поместват отделни откъси, съпроводени с бележки, с критични статии за произведението, за творчеството на автора, за течението, което той представя, както и с рецензии за българския превод.

Предпочитанията на Боян Пенев определят литературната ориентация на списанието. Преводачите и редакторите се насочват към писатели, които той цени, към творбите на романтиците и младополяците преди всичко, като акцентуват на литературното наследство на А. Мицкевич, най-значителния представител на полския романтизъм. На него са посветени и най-много статии и преводи. В няколко годишнини се печатат откъси от „Пан Тадеуш“⁷ в превод на Хр. Кесяков и Дора Габе. В бр. 49—50 на „Полски преглед“ (1918) е публикувана редакционна бележка, която съобщава, че „след крайно несполучливия превод на Ефрем Каранов (1901) откъси от поемата много художествено преведе Дора Габе. Редакцията научава, че е направен и трети пълен превод от д-р Хр. Кесяков, полски възпитаник и добър познавач на полския живот и литература.“ В списанието са поместени два откъса от двамата преводачи. Сравнението между тях е твърде интересно. То потвърждава, че за да се направи сполучлив художествен превод, не е достатъчно само да се знае много добре съответният чужд език. Кесяков е работил добросъвестно, но не постига особени резултати, понеже не притежава поетична дарба. Читателят се запознава със съдържанието на творбата, но не може да усети поетичната ѝ мощ, епичния ѝ размах и пластичност при обрисовката на събития, образи, картини, лиризма, свежестта на живия, богато индивидуализиран език. В преведените откъси Дора Габе има значителни художествени постижения. В „Полско-български преглед“ са публикувани и няколко от Кримските сонети,⁸ откъси от „Книги за полския народ и полското пилю-

¹ Полско-български преглед, 1922, бр. 10, с. 82.

² Пак там, бр. 7, с. 50—51.

³ Пак там, бр. 14, с. 111; бр. 17, с. 136.

⁴ Пак там, бр. 18, с. 142—143.

⁵ Пак там, бр. 21, с. 167.

⁶ Д. Кьорчев. Д. Габе-Пенева. Полски поети. — Пролом, 1926, кн. 5, с. 319—320.

⁷ Полски бюлетини, 1917, бр. 14; Полски преглед, 1918, бр. 38—39, 49—50; Полско-български преглед, 1919, бр. 2—5; 1920, бр. 32; 1921, бр. 33; 1922, бр. 5, 14, 16—20; 1923, бр. 19—25, 31—35; 1934, бр. 4.

⁸ Полско-български преглед, 1920, бр. 32, с. 254; 1922, бр. 26, с. 220; бр. 31, с. 250.

гримство,¹ също в превод на Дора Габе. На литературното дело на А. Мицкевич са посветени няколко статии.²

Юлиуш Словацки е представен с отделни глави от „Анхели“³ и с едно стихотворение⁴ в превод на Дора Габе. Творчеството му се разглежда в две статии на списанието.⁵

На Боян Певев особено допадат религиозният екстаз и метафизичният контакт между доброто и злото в драмата на З. Крашински „Иридион“. Затова в „Полско-български преглед“ е отпечатана цялата драма⁶ в превод на А. Ганчева-Зографова, както и една обзорна статия⁷ за жизнения и творчески път на автора. На страниците на списанието за първи път у нас се споменава името на Циприан Камил Норвид, късно признатия представител на романтизма.⁸ В една от бележките той незаслужено е наречен „епигон на романтизма“. Този извънредно самобитен и оригинален творец е бил пренебрегнат и неощенен от съвременниците си. Той е „възкресен“ от поета З. Пшесмицки (Мириаам), който пръв открива съкровищницата на творбите му и чрез сп. „Химера“ (1901—1907) го „връща“ отново на поляците. Днес новаторската, интелектуална поезия на Норвид става все по-популярна в Полша и продължава да бъде тема на изследвания и литературни спорове. На българските читатели обаче творчеството на Норвид все още остава непознато.

Изтъкнат представител на полския революционен романтизъм е Северин Гошчински.⁹ Лириката му е с пряко изразени антишляхтишки и антиклерикални тенденции. В нея силно е подчертан социалният момент. Поемата му „Замък Каньовски“ е едно от най-революционните произведения в полската литература. В „Полско-български преглед“ обаче Гошчински не е представен с революционните си творби, а с откъс от символичната поема в проза „Царят на развалините“¹⁰, чиято естетическа концепция се опира на героичното минало на Полша. Отбягването на революционната тема не е случайно — то е в унисон с идейната насоченост на списанието.

Най-голямо внимание след Мицкевич списанието отделя на ренесансово надарения представител на „Млада Полша“ Станислав Виспянски — драматург, поет, художник, една от най-интересните фигури в полската литература. За стремежа на редакцията да популяризира творчеството му свидетелствуват неколkokратните предложения за поставяне на българска сцена на някои негови пиеси.¹¹ В статияте, посветени на разностранното му творческо дело, са прихирани особеностите на изобразителното и литературното му майсторство.¹² Виспянски е комплицирана творческа личност. Той е поет на простите човешки вълнения и на големите исторически и жизнени обобщения. Предмет на творбите му са и конкретни случки и действия, както и фантастични видения. При него традиционализмът и новаторството се сплитат в сложен възел. До Първата световна война пиесите му са били забранени за театрите на бившата руска и пруска Полша заради национално-патриотичната им насоченост.¹³ „Сватба“ и „Освобождение“ се поставят едва в освободена Варшава. В България за първи път е преведена от Дора Габе трагедията „Съдии“,¹⁴ която излиза като номер втори от „Полска библиотека“. Ст. Младенов в критичната си статия за превода отбелязва: „Нашата поетка е п р е т в о р и л а див-

¹ Полско-български преглед, 1921, бр. 33, с. 2-7.

² Пак там, 1920, бр. 32, с. 250—251; 1921, бр. 33, с. 280—281; 1923, бр. 34, 35, с. 261—262, 265, 268, 270; 1924, бр. 26, с. 220—222; 1934, бр. 1, с. 29—34.

³ Пак там, 1922, бр. 28, с. 228; 1923, бр. 18, с. 142—144.

⁴ Пак там, 1923, бр. 18, с. 144.

⁵ Пак там, 1923, бр. 18, с. 141, 142; 1924, бр. 26, с. 220—222.

⁶ Пак там, 1920, бр. 1—3, 11, 12, 15—20, 22, 25, 28, 29—31.

⁷ Пак там, 1919, бр. 18, с. 141—144.

⁸ Пак там, 1921, бр. 25, с. 199—200; 1923, бр. 22, с. 170—171.

⁹ Пак там, 1919, бр. 27, с. 213—214.

¹⁰ Полско-български преглед, 1919, бр. 27.

¹¹ Пак там, 1919, бр. 29, с. 229—231; 1922, бр. 5, с. 39; 1923, бр. 3, с. 20, бр. 7, 52—53; 1924,

бр. 1, с. 5.

¹² Полски бюлетин, 1917, бр. 23; Полско-български преглед, 1921, бр. 17, с. 136; 1922, бр. 3, с. 22—24; 1931, бр. 2, 3, с. 127—132; 1933, бр. 1.

¹³ Полско-български преглед, 1922, бр. 5, с. 39.

¹⁴ Пак там, 1919, бр. 28, с. 221; 1921, бр. 17, с. 136.

ната полска трагедия на великолепен български език при туй в римувания стихове, изпремесени тук - таме с бели, както е и в първообраза.¹ Въпреки достойнствата на превода „Съдин“ не е сполучлив избор, защото тази трагедия не дава представа за особеностите на оригиналната драматургия на Виспянски. Преводачката се е насочила към това произведение, може би защото високохудожествените и самобитни драми „Сватба“, „Акрополис“, „Ноемврийска нощ“, са много тясно свързани с националната съдба на Полша и са трудно преводими. В списанието Виспянски е представен с откъси от трагедията „Съдин“, от драмата „Освобождение“, от „Казимир Велики“.

С Ян Каспрович,² другия изтъкнат представител на полския неоромантизъм, Дора Габе се сближава в Полша през 1922 г. и става гореща почитателка и популяризаторка на оригиналната му поезия. В 1924 г. в неин превод излизат прочутите му „Химни“. За Каспрович Дора Габе изнася сказки в София³ и страната⁴ и запознава българската общественост с поетичния мир на твореца, с философското съдържание на неговите „Химни“ — плод на голямо творческо напрежение. „Това не беше сказка, а музика, един тайнствен оркестър разливаше звуци на отчаяние, на протест, на бунт и подчинение пред съдбата и разкриваше един незнаен свят“ — пише в. „Мир“ от 5 март 1923 г. за една от беседите. В списанието големият поет не е представен с характерни за творческия му натюрел произведения.⁵

На 24 октомври 1924 г. поляците пренасят във Варшава тленните останки на Х. Сенкевич, умрял в изгнание в Швейцария. Присъствуват представители на всички славянски народи. Слово произнася само представителят на Българската академия на науките проф. Боян Пенев.⁶ Българският учен говори за симпатиите на нашия народ към полския писател, за интереса ни към полската култура, към полското художествено слово, за общославянските корени в творчеството на Сенкевич, в чиито произведения „е отразена славянската творческа мощ“. Списанието посвещава два броя на големия писател.

Творчеството на Х. Сенкевич започва да се популяризира в България през последното десетилетие на XIX в. И списанието му отделя заслужено място — публикува откъси от „Кръстоносци“⁷ и „В пустинята и девствените гори“⁸, разкази⁹ и статии за автора.¹⁰

Дотук отбелязахме ония представители на полската художествена мисъл, на чието творчество редакцията отделя по-особено внимание. Останалите писатели ще проследим в зависимост от историческото развитие на полската литература.

„Златният век“ на полската литература е представен от Миколай Рей,¹¹ първия народен, светски писател, както и от Ян Кохановски¹² — най-ярката личност от епохата на Ренесанса, един от първите хуманисти на Европа.

В списанието се публикуват творби на представителя на полското Просвещение Юлиан Урсиц Немцевич,¹³ автор на първата полска трагедия „Владислав под Варна“,¹⁴ играна на публична сцена през 1807 г., както и на предвестника на романтизма, или, както Мицкевич го нарича, „родоначалник на романтичната школа“ Кажимеж Бродзински,¹⁵ литературен историк и автор на поетични творби. Той създава първата народна идилгия в полската литература

¹ Полско-български преглед, 1922, бр. 3, с. 22—24.

² Пак там, 1921, бр. 21, с. 166—167.

³ Пак там, 1923, бр. 5, с. 39—40.

⁴ Пак там, 1924, бр. 10, с. 77.

⁵ Пак там, 1922, бр. 24, с. 194—195; 1923, бр. 23, с. 178—179; бр. 26, с. 203—204.

⁶ Пак там, 1924, бр. 21, с. 172, бр. 24—25.

⁷ Пак там, 1920, бр. 21, с. 165—168; 1921, бр. 9—10, с. 78—80.

⁸ Пак там, 1920, бр. 8, с. 61—63.

⁹ Пак там, 1919, бр. 11, с. 84—87; 1921, бр. 12, с. 96.

¹⁰ Полски преглед, 1918, бр. 24—25, с. 99—100; Пак там, 1920, бр. 8, с. 63—64; 1921, бр. 11, 18—20; 1924, бр. 23, с. 192, бр. 26, с. 227.

¹¹ Пак там, 1921, бр. 20, с. 160.

¹² Пак там, 1921, бр. 21, с. 167—168.

¹³ Пак там, 1920, бр. 14, с. 11—112.

¹⁴ Пак там, 1923, бр. 29, с. 224.

¹⁵ Пак там, 1920, бр. 15, с. 121—122.

„Виеслав“¹, с която защитава становището си — да не се подражава на чужди образци, а да се създава литература с народен полски облик, близка до народното творчество. Идилитата е публикувана в списанието в превод на Хр. Кесяков.

С някои особености на реализма и позитивизма ни запознават преводите на произведения от Ю. И. Крашевски², А. Асник³, М. Конопницки⁴, В. Гомулицки⁵ и статиите, посветени на техния жизнен и творчески път.

Полският натурализъм е представен в списанието от Г. Заполска и А. Дигашиински. Пиесата на Заполска⁶ „Моралът на г-жа Дулска“⁷ е най-играната полска театрална творба в България. Поставена у нас на 15 януари 1911 г., тя не слиза от сцената вече почти петдесет години. Заполска си пробива път на българска сцена според Т. Ст. Грабовски „случайно“ — „иначе би трябвало да видим на софийска сцена Мицкевич и Словацки, Фредро, Виспянски, Жулавски, Ридел“. Полската авторка спечелва симпатии на българската публика с дръзката си сатира над пороците и фалша на съвременния живот. В произведенията си тя показва в разголен вид човешката същност, „човешката менажерия“, без съзливия сантименталност рисува сурови, живи късове от живота. „Полско-български преглед“ публикува драмата ѝ „Другият“⁸, откъс от драмата „Онзи“⁹ и от романа „Райска птица“¹⁰.

Най-значителното произведение на А. Дигашиински е повестта „Празника на живота“, от която е даден откъс в превод на Дора Габе.

В атмосферата на „Млада Полша“ ни въвеждат донякъде творбите на Вл. Реймонт, А. Немийовски, С. Жеромски, К. Тетмайер, Л. Ридел, Р. Ритнер, К. Ростворовски.

От Вл. Реймонт са публикувани няколко разказа¹¹, откъс от най-значителното му произведение „Селяни“¹² и кратки бележки за творческия му път¹³.

А. Немийовски¹⁴ е превеждан и популяризиран и в социалистическите ни вестници и списания. Той пръв от полските писатели се спуска в тъмните шахти на рудниците. Тема на произведенията му става трудът на работниците и миньорите. Мрачните картини на земното мъчилище Немийовски насища с възторжен оптимизъм: „Човекът е създал този ад, човекът трябва да го премахне.“ В списанието е даден откъс от „Писмата на един безумец“, книга, насочена срещу модернизма, срещу принципа „изкуство за изкуството“¹⁵.

Шумната популярност на К. Тетмайер¹⁶, който усилено е превеждан в началото на века у нас, е намерила скромно място в списанието. Неговият събрат по литературна съдба Ст. Пшибишевски е споменат само с една статия по случай 30-годишния му юбилей¹⁷. Това отношение към полския модернизъм се дължи най-вече на усилията на Боян Пенев, който чрез списанието се стреми да превъзпита вкуса на българския читател, като отклони погледа му от упадъчните произведения и го насочи към високохудожествени творби.

Редакционната колегия не е отминала и полската драматургия. Отбелязана е смъртта на Л. Ридел¹⁸, поет, драматург, преводач, автор на „История на Полша“, чийто превод се печата

¹ Полско-български преглед, 1921, бр. 26—29.

² Пак там, 1923, бр. 29, с. 222—224; 1924, бр. 22, с. 183—184.

³ Пак там, 1919, бр. 14, с. 110—112.

⁴ Полски преглед, 1918, бр. 15—16; Полско-български преглед, 1919, бр. 6, с. 45; бр. 12, с. 93—96; бр. 13, с. 101—103.

⁵ Полско-български преглед, 1919, бр. 9, с. 69—71.

⁶ Пак там, 1921, бр. 32, с. 272—273; 1922, бр. 1, с. 6; 1921, бр. 14, с. 111—112.

⁷ Полски преглед, 1918, бр. 20, 21, с. 84; бр. 22, с. 87—88.

⁸ Полско-български преглед, 1921, бр. 32; 1924, бр. 3—8, 10—13.

⁹ Пак там, 1921, бр. 32.

¹⁰ Пак там, 1922, бр. 1.

¹¹ Пак там, 1922, бр. 25, 26.

¹² Полски преглед, 1918, бр. 11—12; бр. 43, 45—46; Полско-български преглед, 1921, бр. 7, 8, 23; 1922, бр. 23.

¹³ Полско-български преглед, 1931, бр. 2—3; 1934, бр. 1.

¹⁴ Пак там, 1922, бр. 9.

¹⁵ Пак там, 1921, бр. 30.

¹⁶ Пак там, 1919, бр. 8, 21; 1921, бр. 9, 10, 15.

¹⁷ Пак там, 1922, бр. 5.

¹⁸ Пак там, 1918, бр. 28, 29.

в списанието от 1920 г., бр. 8,¹ и на Т. Ритнер¹, автор на комедии и драми, един от създателите на съвременната полска комедия. Представени са още М. Балуцки², гуманист и комедиограф от втората половина на XIX в., З. Сарнеcki³, създател на полската сатиелна комедия, както и К. Ростворовски⁴.

Не е отделено нужното внимание на съвременната полска поезия. Може би в случая е повлиял личният вкус на Боян Пенев, според който върхът на полската литература е достигнат от романтиците и неоромантиците. Преведени са стихотворения на Ю. Тувим — „Петър Пласин“ (1931, бр. 1), на Илла Иллакович — „Гама“ (1923, бр. 9—10), „Трогнах с . . .“ (1923, бр. 19), на М. Павликовска — „Удавените“ (1931, бр. 2—3), Ю. Витлин — „Хими на чорбата“ (1931, бр. 2—3), К. Вежински — „Война“ (1931, бр. 1), А. Слонимски — „Пустиня“ (1931, бр. 1), Л. Стаф — „Тиха доба“ (1923, бр. 19), „Блудният син“ (1923, бр. 9—10). Повечето преводи са на Дора Габе и са поместени в антологията „Полски поети“.

В „Полско-български преглед“ има бележки и за изтъкнати полски литературни историци, критици и журналисти — А. Креховеcki⁵, И. Матушевски⁶, Ю. Третяк⁷, В. Фелдман⁸.

Списанието отбелязва годишнини и юбилеи и на български писатели и други културни дейци, изразява почитта на полската общественост към тяхното културно дело. Най-голямо е вниманието към „патриарха на българската литература“ — народния поет Иван Вазов, който до 1910 г. е най-превежданият български писател в Полша⁹. На Вазовата 70-годишнина е посветен бр. 26—27 от 1920 г. на списанието. Полско-българското дружество отправя адрес до писателя, който — в своята младост, буйна и будна . . . стоя редом с полските пионери за свобода. . . , задето в своите творения посочваше геройското самопожертвование и устойчивост на полските борци, задето тъй дивно преведе бисерите на полската романтическа поезия на български език — днес застават в редовете на твоите почитатели и всички приятели на Полша, обединени в Полско-българското дружество“. В обширната си статия „Вазов в полската литература“ д-р Т. Ст. Гравовски разглежда полските преводи на Вазовите творби и анализира художествените им достойнства и несполуки, като дава и кратки сведения за Вазовите преводачи. Общо взето, според автора на статията, преводите са сполучливи, защото са направени от оригинала, от хора, които добре познават българския език, бит и характер. „Почти всичко, което се знае в Полша за българската литература, се концентрира около личността и дейността на Вазов. Вазов е известен не само на специалистите, с Вазов, . . . може да се каже, се слива цялостното понятие за българската книжнина“ — заявява Гравовски.

Има съобщения, че и полската общественост е отбелязала със статии годишнината на Вазов (1920, бр. 29). В бр. 28, 1920 г., са публикувани и отгласи за юбилея от ректора на Варшавския университет, от полската легация в София. Поместени са и откъси от Вазови творби в превод на полски.

Смъртта на Вазов разтърсва и полската културна общественост. В статията си „Пред гроба на Иван Вазов“ Лодзински го нарича „великан на българския дух“. Съболезнователни телеграми изпращат Полската академия на науките, Съюзът на полските писатели (1921, бр. 25).

Със статии са отбелязани и 25-годишният юбилей на Ал. Божинов (1925, бр. 11) и на Елиза Пелин (1923, бр. 9), 30-годишният юбилей на Ц. Церковски — с два превода на полски език на „Делийски песни“ (1922, бр. 26); празникът на Кирил и Методий (1922, бр. 13); посрещането на ленините останки на Пенчо Славейков и П. Ю. Тодоров (1922, бр. 16).

¹ Полско-български преглед, 1921, бр. 24.

² Пак там, 1919, бр. 8.

³ Пак там, 1922, бр. 6, 7.

⁴ Пак там, 1922, бр. 31.

⁵ Пак там, 1919, бр. 2.

⁶ Пак там, 1919, бр. 20.

⁷ Пак там, 1923, бр. 18.

⁸ Пак там, 1919, бр. 30.

⁹ Полски бюлетин, 1917, бр. 24.

Интересна с критическата си оценка е статията за юбилея на С. С. Бобчев (1922, бр. 14). Авторът ѝ Ян Гжегожевски, след като подчертава заслугите на юбиляря, разглежда славянофилската му дейност, която допринесла много за развитието на славянофилството в България. Но неговото славянофилство според Гжегожевски е политически едностранчиво и тенденциозно, „това е панславизъм от най-стара дата, „казионен“ панславизъм, който не признаваше Полша и поляците и за който и до днес не съществуват украинци и белоруси“. Авторът предлага юбилярят да подложи на основна ревизия славянофилските си възгледи.

С цел да се популяризира българската литература всред полската колония в България списанието печата творби на наши автори в полски превод: стихотворения на Багряна („Żywioły“, 1931, бр. 1; „Gdybym nie byłam kobietą“, 1931, бр. 2—3), Ат. Далчев (Pątnik“, 1931, бр. 1), Йор. Стубел („W karczmie“, 1931, бр. 1), Н. Фурнаджиев („Deszcz“, 1931, бр. 1), А. Страшмиров („Spowiedź“, 1931, бр. 2—3), Йордан Йовков („Biała jaskółka“, 1931, бр. 2—3), А. Каралийчев („Naj leprze“, 1931, бр. 1).

Макар и твърде ограничено, в „Полско-български преглед“ се разглеждат и някои езикови въпроси. Проф. Ст. Младенов помества обстойна рецензия за книгата на Бодуен де Куртене „Zarys historii języka polskiego“ (1923, бр. 8—11), с която дава представа за съдържанието и принципните положения на труда.

Статията на А. Теодоров-Балан „Българският университет и поляците“ (1919, бр. 3) изтъква заслугите на Софийския университет за изучаването на полски език, литература и история, които са извор за популяризиране на знания за Полша. Балан се спира и на значението на превода на комедията „Господин Йовялски“ от А. Фредро и подчертава, че българската литература се е обогатила с произведение, чийто автор може да се сравнява с Плавт и Молиер. Преводът според него е придобивка за българската книжнина.

Във връзка с гостуването в България на полските езиковеди Ян Розвадовски, Казимир Нич (1922, бр. 25) и Ст. Слонски (1925, бр. 3) списанието публикува сведения за научната им дейност и за интереса им към българския език.

Статиите на д-р В. Ташички „Из полската езиковедска наука“ (1922, бр. 10) и „Трудове на поляци върху българския език“ (1922, бр. 23) са информационен преглед за постиженията на полската езиковедска наука.

Макар да служи главно на нуждите на полската политическа пропаганда, със своите литературни материали „Полско-български преглед“ става трибуна за популяризиране на полската литература в България. Неголемият му тираж прави списанието достъпно предимно за членовете на Полско-българското дружество. Усилията на редакционния колектив да запознае българската общественост с постиженията на полската литература се ограничават всред тесен кръг хора. Списанието не добива широка гласност, не става популярно, а с това за дълъг период от време значителна част от шедьоврите на полската литература остават непознати за масовия читател. Но въпреки това поместените преводи в значителна степен обогатяват българската преводна литература.

Значението на „Полско-български преглед“ е в пионерската му роля да представи идейно-естетическата еволюция на художествената мисъл в Полша, разбира се, доколкото това е възможно на страниците на едно списание. В историята на българо-полските литературни връзки то бележи преломен момент, поставя началото на нов период в рецепцията на полската литература у нас.